

Joanna Sikorska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Studiów Edukacyjnych

Kreatywny nauczyciel – kreatywny uczeń

Creative Teacher - Creative Student

[I. Adamek, J. Bałachowicz (red.),
Kompetencje kreatywne nauczyciela wczesnej edukacji dziecka,
Wydawnictwo Impuls, Kraków 2013]

Monografia pod redakcją naukową Ireny Adamek i Józefy Bałachowicz *Kompetencje kreatywne nauczyciela wczesnej edukacji dziecka* jest istotnym elementem dyskursu nad takim konstruowaniem modelu edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, w którym twórcze kompetencje nauczyciela staną się nie tylko pożądane, ale wręcz niezbędne. Jest to związane z wymaganiami, jakie założenia Edukacji 4.0¹ stawiają przed procesami uczenia się – wychowania i nauczania dzieci w świecie postnowoczesnym. Edukacja 4.0 zwraca uwagę na konieczność stawiania się przez dziecko człowiekiem „wielowymiarowym”, charakteryzującym się otwartością na problemy, radzącym sobie z nieustannie zmieniającymi się wyzwaniami świata.

¹ P. Fisk, *Education 4.0 ... the future of learning will be dramatically different, in school and throughout life*. [w:] J. Sikorska, *Gra komputerowa jako medium rozwijające twórczą aktywność dzieci i młodzieży*, tekst w publikacji.

Niestety, postulowane w procesie edukacji zmiany, zakładające konieczność rozwijania twórczych kompetencji dzieci żyjących w świecie ciągłych transformacji, zderzają się z rzeczywistością oświatową, w której często te założenia i cele nie znajdują odzwierciedlenia – na ten właśnie aspekt, już we wstępie do monografii, zwracają uwagę redaktorki naukowe recenzowanej pracy.

Zakres przedstawionych w poszczególnych rozdziałach monografii zagadnień, związanych z ukazaniem kluczowych kompetencji nauczyciela, jego zawodowego rozwoju, osobowych i profesjonalnych uwarunkowań aktywności twórczej, wiedzy o twórczości, umiejętności tworzenia i podtrzymywania relacji międzyludzkich związanych z „byciem refleksyjnym praktykiem”, którego działania sprzyjają twórcemu rozwojowi dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, znajdujące odzwierciedlenie w badaniach empirycznych zrealizowanych przez autorki pracy, staje się tym samym ważnym przesłaniem dla edukacji dziecka, która powinna rozwijać w nim poczucie posiadania wielowymiarowych kompetencji i sprawstwa.

Analiza zawartych w publikacji zagadnień pozwala zrozumieć istotę i wagę tych problemów.

Monografia pod redakcją naukową Ireny Adamek i Józefy Bałachowicz składa się z dziesięciu rozdziałów, poprzedzonych wstępem redaktorek naukowych, które podkreślają, że możliwość twórczej edukacji dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym możliwa jest wyłącznie w sytuacji, kiedy mamy do czynienia z nauczycielem, dla którego rozwój twórczy, będący swoistym wyzwaniem, dotyczy także jego osoby jako facylitatora i osoby w pełni świadomie wspomagającej i wspierającej rozwój każdego dziecka, bez względu na posiadany przez nie potencjał umożliwiający stawianie się jednostką twórczą.

Autorki, wskazując na wielowątkowość problemów dotyczących istoty twórczego funkcjonowania (zarówno dorosłego – nauczyciela, jak i dziecka – ucznia), stawiają równocześnie pytania wprowadzające czytelnika w obszar badawczy pracy, dotyczący czynników wyznaczających poziom kreatywności nauczyciela i dziecka. Podstawą poszukiwań autorek staje się próba odpowiedzi na pytanie: W jakim stopniu w polskiej rzeczywistości edukacyjnej możliwe są: budowanie klimatu otwartości, indywidualizacja w pracy z uczniem, rozwijanie myślenia twórczego czy plastyczność w planowaniu i realizacji procesu edukacji, sprzyjająca autokreacji nauczycieli, a więc niwelowanie inhibitorów postaw twórczych?

W rozdziale pierwszym: *Kompetencje kluczowe a swoistość kompetencji kreatywnych nauczyciela* Irena Adamek dokonuje nie tylko eksplikacji pojęć związanych z twórczym funkcjonowaniem jednostki, ale wskazuje też na uwarunkowania twórczego rozwoju zarówno dzieci, jak i nauczycieli. Na tym tle interesująco sytuuje się podrozdział dotyczący kreatywności i twórczości wskazujący na nie jako potrzebę i wartość w pracy nauczyciela.

Rozdział autorstwa I. Adamek jest interesującym, syntetycznym, spójnym wprowadzeniem w wielość obszarów związanych z problematyką badawczą, którą autorki podejmują w dalszych częściach monografii.

Rozdział drugi, napisany także przez I. Adamek, to zarys *Metodologii badań własnych* autorek monografii. Przedstawia dziewięć obszarów badawczych, na których skoncentrowała się uwaga badaczek, wskazuje cele, problemy oraz wykorzystane narzędzia badawcze. Charakteryzuje też próbę badawczą, którą stanowiło 460 nauczycieli. Badania przyjęły model ilościowo-jakościowy, co pozwoliło autorkom na etapie analiz uzyskanych danych pogłębić ich wyniki. Rozdział ten przybliży czytelnikowi zamysł towarzyszący badaniom empirycznym.

W rozdziale trzecim: *Rozwój zawodowy badanych nauczycieli*, rozpoczynającym analizę wyników badań Elżbieta Marek omawia, istotne z punktu widzenia założonych celów badawczych, dane ilościowe i jakościowe związane z doskonaleniem zawodowym nauczycieli. Jak podkreśla autorka, nauczyciele dostrzegają konieczność rozwijania wiedzy i umiejętności nie tylko z zakresu psychologii, ale też na przykład muzyki czy plastyki, jednak ich osobowy wysiłek w zakresie samodoskonalenia ocenić można jako niewystarczający. Wiedza o tym, że się czegoś nie wie, nie jest bowiem równoznaczna z generowaniem wielostronnej aktywności (a więc także umysłowej), mającej na celu zmianę danego stanu rzeczy. Autorka wskazuje tu także na interesujący aspekt wynikający z analizy materiału badawczego – respondenci deklarują na przykład potrzebę pogłębiania wiedzy, ale badania autorki wskazują, że dla większości z nich podstawą staje się wyuczenie określonych umiejętności. Niestety, są one tylko składową kompetencji, co E. Marek podkreśla w prezentowanym tekście.

Iwona Czaja-Chudyba to autorka dwóch kolejnych rozdziałów monografii (czwartego i szóstego).

W rozdziale czwartym: *Osobowe i profesjonalne uwarunkowania aktywności twórczej nauczyciela*, autorka przedstawia teorie (m.in. Gardnera, Popka, Trzebińskiego) dotyczące personalnych i społecznych uwarunkowań twórczości, i wskazuje na istotne z tego punktu widzenia problemy badawcze. Definiując pojęcie „kompetencje kreatywne nauczyciela”, autorka – odwołując się do badań E.J. Guilforda, E. Nęcki, K. Szmida, S. Popka – prezentuje komponenty twórczej osobowości nauczyciela: otwartość, niezależność, wytrwałość, elastyczność, wyobraźnię, oryginalność, nonkonformizm, zachowania heurystyczne. W tym kontekście podkreśla też znaczenie stymulatorów i inhibitorów twórczości. Wyniki badań koncentrujące się na osobowych, społecznych i demograficznych uwarunkowaniach kompetencji kreatywnych nauczycieli oraz ocenie tych kompetencji w ich autopercepcji pozwalają dostrzec znaczenie determinant osobowych.

W rekomendacjach dla praktyki pedagogicznej autorka podkreśla konieczność stymulowania kreatywności nauczycieli i przyszłych nauczycieli, co może zapobiec „metodycznej rutynie” (s. 114).

Kolejny rozdział (szósty) autorstwa tej badaczki dotyczy *Kompetencji krytycznych w twórczej refleksji nauczyciela* i dostarcza wielu cennych informacji o poziomie refleksyjności nauczycieli sprzyjającej rozwijaniu kreatywności.

Rozdział piąty autorstwa Józefy Bałachowicz poświęcono *Wiedzy nauczyciela o twórczości*. Odwołując się do wyników testu wiedzy o twórczości, który wykorzystano w badaniach, autorka wskazuje na niewystarczający stan wiedzy badanych, w analizowanym obszarze. W sposób znaczący taki poziom wiedzy rzutuje na rozumienie procesu twórczego. Interesującym aspektem uzyskanych wyników jest natomiast wysoki poziom samooceny nauczycieli dotyczący ich predyspozycji i zachowań twórczych. Wyniki badań autorki można w tym kontekście potraktować jako inspirację do kolejnych eksploracji.

Józefa Bałachowicz w rozdziale siódmym koncentruje się na *Obrazie kreatywnego i idealnego ucznia w poglądach nauczycieli*. Nawiązując do wcześniejszych badań, prowadzonych między innymi w Polsce, dotyczących postrzegania przez nauczycieli uczniów twórczych, autorka stawia bazowe dla rozwoju kompetencji twórczych dziecka pytanie: Czy wiedza o twórczości dziecięcej posiadana przez nauczycieli ewoluuje wraz ze zmianami zachodzącymi w świecie ponowoczesnym? Pyta więc, czy uczeń twórczy może być uczniem idealnym, pożądanym przez nauczyciela? Obraz uzyskanych wyników nie pozwala na jednoznaczne rozstrzygnięcie, ale zaprezentowany materiał sprzyja pogłębionemu krytycznemu dyskursowi nad tak istotnym dla rozwoju dzieci problemem.

W rozdziale ósmym: *Cechy stylu działań edukacyjnych nauczyciela* ta sama autorka odpowiada na kolejne ważne pytanie: W jakim stopniu styl działań edukacyjnych nauczycieli sprzyja stymulowaniu twórczych zachowań dzieci? Podstawą do charakterystyk stylu działań edukacyjnych był materiał oparty na samoopisie postępowania nauczyciela w czasie zajęć edukacyjnych oraz skategoryzowanym kwestionariuszu obserwacji zajęć zintegrowanych. Takie podejście badawcze pozwoliło autorce wskazać na istotne dane ilościowe oraz dokonać analiz jakościowych dostarczających odpowiedzi na pytanie o konieczności, które mają znaczenie dla budowania stylu twórczego. W podsumowaniu rozdziału autorka wskazuje, że twórczy styl pracy nie polega na tym, że „nauczyciel ciągle wprowadza nowości, że wykorzystuje jak największe bogactwo innowacyjnych metod i środków dydaktycznych, ale prawdziwie refleksyjnie i krytycznie podchodzi do ich stosowania i przekształcania, nadawania im cech heurystycznych, poszukiwania nowych zadań, oryginalnych ujęć, a przede wszystkim wartościowych i odpowiednich rozwiązań stymulujących samodzielność dzieci” (s. 201).

Monografię zamykają dwa rozdziały autorstwa Tatiany Kłosińskiej. W rozdziale dziewiątym autorka koncentruje się na *Postawie nauczyciela wobec twórczości*, a w rozdziale dziesiątym wskazuje na *Uwarunkowania postawy twórczej w poglądach nauczycieli*.

W pierwszym z nich (dziewiątym) autorka poszukuje związków między samopoczuciem nauczycieli oraz ich samopoczuciem w zawodzie a postawami twórczymi.

Odnosi się też do różnic w postawach związanych z samopoczuciem nauczycieli (w tym samopoczuciem w zawodzie) oraz ich stażem pracy.

W rozdziale dziesiątym z kolei zwraca uwagę czytelnika na czynniki warunkujące postawę twórczą nauczycieli. Jej uwaga koncentruje się na inhibitorach związanych z wyznacznikami osobowymi, społecznymi i sytuacyjnymi, co na pewno zachęca czytelnika do krytycznego namysłu nie tylko nad tymi determinantami, ale przede wszystkim znaczeniem twórczości prawdziwej, umożliwiającej budowanie postaw sprzyjających progresywnemu rozwojowi człowieka.

Zakończenie, autorstwa Józefy Bałachowicz i Ireny Adamek, zamykające rozważania zawarte w monografii to refleksja nad teoretycznymi podstawami twórczości i jej znaczeniem dla procesu wczesnej edukacji dziecka oraz wynikami badań, które nie napawają czytelnika optymizmem. Jak piszą naukowe redaktorki pracy, we wczesnej edukacji nie dokonują się bowiem „oczekiwane zmiany ani w zakresie jakości, ani zmiany modelu pracy szkolnej, ani we wspieraniu kreatywności dzieci” (s. 249). Należy więc podkreślić, że publikacja zachęca przede wszystkim do refleksji nad kształceniem nauczycieli.

Do zapoznania się z monografią *Kompetencje kreatywne nauczyciela wczesnej edukacji dziecka*, którą uważam za ważny głos dotyczący roli kreatywności w rozwoju współczesnego dziecka, zachęcałabym wszystkich, którzy rozumieją lub pragną zrozumieć, że „tylko kreatywny nauczyciel jest w stanie stworzyć strategię edukacyjną, która pozwoli dziecku stawać się twórczym, doświadczającym sukcesu na wybranych polach działalności człowiekiem, bo w pracy z dziećmi nie chodzi o to, by zwiększać ilość twórczych umiejętności, ale by wychować twórczego człowieka mającego poczucie, że sukces jest miarą tego, co zdobywa samodzielnie, gdy wielokrotnie próbuje czegoś i gdy radzi sobie (...) w sytuacji, w której napotyka na przeszkody, gdy odkrywa rzeczy proste i dostrzega w nich niezwykłość, kreuje rzeczywistość, ucząc się wybierania rodzaju działań stosownie do warunków i okoliczności”².

ADRES DO KORESPONDENCJI

ADDRESS FOR CORESPONDENCE

mgr Joanna Sikorska
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Studiów Edukacyjnych
e-mail: joannas07@amu.edu.pl

² H. Krauze-Sikorska, *Kreatywny nauczyciel – kreatywne dziecko, czyli o możliwościach pokonywania barier edukacyjnych przez dzieci z utrudnieniami w rozwoju* [w:] *Nauczyciel wczesnej edukacji na drodze do profesjonalnego mistrzostwa*, red. W. Leżańska, Łódź, s. 147–148.